DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
DUMLUPINAR UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES
E-ISSN: 2587-005X https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpusbe
Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 88, 481-496; 2026
DOI: 10.51290/dpusbe.1815156

Araştırma Makalesi / Research Article

BİR ANLATI ARACI OLARAK 1970'Lİ YILLAR TÜRK SİNEMASINDA SPOR *

Deniz BİLGE ÜLKER [1]**
Zeynep BAYKAL [2]

Öz
Spor toplumsal bir olgu ve toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretildiği bir alandır. Sinema da temsiller aracığıyla toplumsal anlamları yeniden üretir. Bu açıdan sinemada spor ile çift katmanlı bir temsil alanı oluşur. 1970li yıllar Türk sineması çeşitli film üretimlerinin yapıldığı, televizyonun yaygınlaştığı bir döneme işaret eder. Bununla birlikte 1970ler Türkiye'si ekonomik krizlerle toplumsal eşitsizliklerin derinleştiği bir dönem olarak öne çıkar. Bu nedenle 1970'li yıllar Türk sinemasındaki spor sahneleri döneme ait toplumsal ilişkisellikleri anlamak için farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Çalışmanın amacı Bourdieu'nün spor olgusunu sınıf temelli bir biçimde ele alan kavramsal çerçevesinden faydalanılarak 1970'li yıllar Türk Sinemasındaki spor sahnelerinde toplumsal ilişkiselliklerin yeniden sunuluşunu anlamaktır. Filmlerdeki spor sahnelerine odaklanılarak toplumsal eşitsizliklerin sinematik temsilleri ile hâkim söylemin yeniden üretilip üretilmediği sorusuna cevap aranmaktadır. Çalışma 1970'li yıllar Türk sinemasında spor sahnelerinin kullanıldığı 10 filmi kapsar. Bu filmler amaçsal örneklem yönetimiyle seçilmiştir. Seçilen filmlerdeki spor sahnelerine odaklanılarak, toplumsal sınıf ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin nasıl temsil edildiği görsel içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Analizin bulgularına göre 1970'li yıllar Türk sinemasındaki spor sahnelerinde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin yeniden üretildiği ve toplumsal sınıfa dair pek çok sembolik anlamın etkin olarak kullanıldığı görülmüştür. Sonuç olarak, spor olgusu 1970'li yıllar Türk sinemasında toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretilmesi için bir anlatı aracı olarak kullanılmıştır.
Anahtar Kelimeler: Spor, Türk sineması, Sınıf, Toplumsal cinsiyet, İletişim çalışmaları

SPORT AS A NARRATIVE TOOL IN 1970's TURKISH CINEMA

Abstract
Sport is a social phenomenon creating a field for the perpetuation of social inequalities. Similarly, cinema reproduces social meanings through its representations. In this regard, cinematic representations of sports establish a multiple-layer space. The 1970s in Türkiye are characterized by the escalation of social inequalities with the economic crisis. Consequently, the 1970s provide a unique perspective on the social dynamics of the era through the lens of sports scenes in Turkish cinema. The aim of the study is to analyze the phenomenon of sport by using Pierre Bourdieu's conceptual tools to understand the representation of social relations in sports scenes in 1970s Turkish Cinema. This study aims to examine the representations of social inequalities in these sports sequences. It also aims to understand whether the dominant discourse is reproduced or not. The sample of the study comprises ten films from Turkish cinema in the 1970s which were chosen by using purposive sampling. The visual content analysis method was employed to analyze the representation of social class and gender inequalities in selected films by concentrating on sports scenes. The analysis revealed that in the 1970s, gender inequalities were reproduced in sports scenes in Turkish cinema, and numerous symbolic meanings associated with social class were effectively employed. Consequently, the phenomenon of sport was used as a narrative tool in Turkish cinema in the 1970s to reproduce social inequalities.
Keywords: Sport, Turkish cinema, Class, Gender, Communication studies.

* Bu çalışmanın ilk hali International Congress of Sociology kongresinde 1970'ler "Türk Sinemasında Bir Boş Zaman Aktivitesi Olarak Spor: Toplumsal İlişkiselliklerin Temsili Üzerine Bir Değerlendirme" başlığı ile sözlü olarak sunulmuş ve bildiri özeti sempozyum e- kitabında yayınlanmıştır.

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, ORCID: 0000-0001-9580-0112
** **Sorumlu Yazar** (Corresponding Author): denizbilgeulker@aybu.edu.tr,
[2] Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Topkapı Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-6393-0219
Başvuru Tarihi (Received): 01.11.2025 **Kabul Tarihi** (Accepted): 27.01.2026

Giriş

Bu çalışmada 1970li yıllar Türk sinemasında spor sahnelerine odaklanılmıştır. Sinema ve spor, 19. yüzyılın sonlarında eş zamanlı olarak ortaya çıkmıştır (Camy ve Camy, 2023). Her ikisi de kitleler için seyirlik eğlencedir ve boş zaman aktivitesidir. Spor da sinema gibi semboller aracılığıyla anlam üretir ve mitolojik öğelerden beslenir. Bunların yanı sıra, sinema ve spor popüler kültür unsuru olarak bireyleri bir araya getirip, aralarında duygusal bağlar kurar. Ayrıca, sinema ve spor modernleşme ve kapitalizmin tarihindeki tüm dönüşümlerin izlerini taşır.

Son dönemde, sinemada spor olgusunu konu alan çalışmaların başında, Camy ve Camy'nin Amerikan toplumunun değişimini spor temalı filmler üzerinden incelediği çalışması gelir (Camy ve Camy, 2023). Bu makale, sporun Amerika'daki hâkim ideolojiyle bağlantısını üzerinden Hollywood'un bu temaları hikâyeleştirerek toplumsal dinamikleri nasıl yansıttığını ortaya koymaktadır. Sinemada spor ve ideolojik söyleme odaklanan çalışmasında Crosson *Going Vertical* ve diğer yakın dönem Rus spor filmlerinin, mevcut iktidar yapılarını ve ideolojik hegemonyayı pekiştirme rolünden bahsetmektedir (Crosson, 2023). Bir başka çalışmada De Melo, (2012), sporun yalnızca bir sanat teması değil, aynı zamanda göstergeler arası diyaloglar kuran bir dil olduğunu, bunun da sporun temel bir özelliği ve aynı zamanda estetik anlamının da kaynağı olduğunun altını çizmektedir.

Sinan Tarakçıoğlu'nun (2019) *Türkiye Sinemasında Spor* başlıklı çalışması ise Türk Sinemasında spor temalı filmlerle ilgili önemli bir veri arşivi sunmaktadır. Spor ve sinemada toplumsal eşitsizliklerle ile ilgili çalışmalara bakıldığında çalışmaların genellikle belirli bir toplumsal eşitsizliğe odaklandığı görülmüştür (Elmas, 2015; Kıran ve Avcı, 2018).

Sinema ve spor ürettikleri sembolik anlamlarla toplumsal ilişkisellikleri görünür kılan temsil alanları oluştururlar. Bu noktada denilebilir ki; spor ve sinema bağlamında ilişkisi üzerinden kurgulanan bu çalışma çift katmanlı bir temsil alanını kapsamaktadır. Çalışmada, 1970'li yıllar Türk Sinemasında spor sahnelerine odaklanarak bu sahnelerde toplumsal eşitsizliklere dair hâkim söylemin yeniden üretilip üretilmediği sorusuna cevap aranmaktadır. 1970'li yıllarda yüzme, kayak, basketbol, futbol gibi spor aktivitelerinin yer aldığı filmler içerik analizi yöntemiyle analiz edilerek, bu spor dallarının toplumsal eşitsizliklerin temsilindeki rolü anlaşılmaya çalışılacaktır.

Spor alanı, 1980'li yıllarda sosyal bilimlerin ilgisini çekmeye başlasa da bu alana ilişkin çalışmaların artması 1990'lı yıllara denk gelmektedir. Bu dönemde spora toplumsal bir olgu olarak ilginin artmasının nedeni, eğlence ve medya endüstrisinin egemen ideolojinin yeniden üretimi ya da rızanın üretiminde bir araç haline gelmesi ve sporun özellikle de futbolun bu araçlar için önemli bir içerik olması ile açıklanabilir (Bora ve Orhon, 2022, s. 3).

Yapılan çalışmalarda, spor olgusu aracılığıyla toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretimi, ulus kimliklerin oluşumu, milliyetçilik gibi ideolojiler ve toplumsal hareketlilik gibi konulara ilişkin bilginin elde edilmesinin mümkün olduğu görülmüştür. Bir ülkedeki spor dinamiklerini anlamak, spor endüstrisindeki ilişkilere bakmak o ülkenin geçirdiği tarihsel dönüşümlerin anlaşılmasını sağlamaktadır (Bora ve Orhon, 2022, s. 4).

Sinema da içinden doğduğu toplumun tarihsel dönüşümlerine dair birçok söz söyler. Bülent Diken ve Carsten B. Lautsen'in vurguladığı gibi "sinema yalnızca toplum üzerine bir fikir sunmaz, resmettiği toplumun ayrılmaz bir parçasıdır" (Diken ve Lautsen, 2010, s. 24). Sinema temsiller aracılığıyla olgulara ilişkin anlam üretir. Üretilen bu anlamlar toplumsal olarak kabul görür ve toplumsal hafızanın oluşmasında önemli rol oynar. Bu nedenle toplumsal gerçeklikle sinema arasındaki ilişki salt bir yansıtma eylemi olarak açıklanamaz. Atabek vd.'nin (Şendur Atabek vd., 2015, s. 292) vurguladığı gibi toplumsal kurumlara ilişkin temsillerin sinema filmleri ile topluma yayılması sayesinde hem filmler aracılığıyla toplumsal kurumlara anlam yüklenir, hem de bu kurumlara olan toplumsal bakış açısı şekillenir. Bu doğrultuda sporu toplumsal bir olgu olarak ele

alıp sinemada spor olgusuna odaklanmak sinemada üretilen toplumsal anlamları ve bakış açısını anlamayı sağlar.

1. Spor ve Toplum

Geçmiş kuşakların çocukluk anılarını mahalledeki boş arazide iki taş ile sınırları belirlenen kalelerle oynanan maçlar süsler. Çocukluk oyundur, oyun koşmaktır, atlamaktır, zıplamaktadır, sporun vadettiği tüm eylemler oyunun içinde saklıdır. Oyunun ruhunda kazanmak, kaybetmek, rakip olmak ve bazen aynı takımda yer alıp birbiri için mücadele vardır. Sporun tüm dallarında hem sporcular hem taraftarlar oyundakine benzer hislerle spor faaliyetine dâhil olurlar.

Huizinga, (2017) oyunu insan hayatının ilk vazgeçilmez parçası olarak kültürden de önce bir yere koyar. Bu nedenle insanın sporla tanışması oyuna katıldığı anda başlar. Huizinga'ya göre oyun, özgürce benimsenen fakat kesin kurallara dayanan, belirli zaman ve mekân sınırları içinde gerçekleştirilen, kendine has bir amaca sahip, sevinç ve heyecan duygularıyla zenginleşen, kişinin gündelik hayatından koparak başka biri olma bilinciyle katıldığı bir faaliyet ya da eylemdir (Huizinga, 2017, s. 53). Bu noktada, oyun tüm katı kuralların içinde başka bir varoluş halini mümkün kılan özgürleştirici bir alan olarak hayatta yerini alır. Oyun alanının sınırları bellidir, bu sınırlar içinde geçerli kendine has kuralları vardır. Oyunla insan bu hayattan uzaklaşıp geçici bir faaliyet alanına giriş yapar (Huizinga, 2017, s. 26). Tıpkı oyun gibi spor da belirli bir süre için kendine has kuralları olan gerçek dünyadan farklı bir alan sunar. Oyunda kuralları ihlal eden oyun alanının dışında kalır. Bu yönüyle oyun temel sosyalleşme aracıdır. Oyunla başlayan sosyalleşme sporla devam eder "fakat spor birçok diğer yanıyla oyunun ötesine geçmiştir: Endüstrileşme ve profesyonelleşme ile ciddi bir kurum olarak toplumsal işlevini yerine getirirken, sadece bir oyun olmaktan uzaklaşır" (Hacısoftaoğlu vd., 2015, ss. 13,14).

Sporu bir kurum olarak değerlendirmek, biyolojiyle doğrudan ilişkilendiren görüşten uzaklaşarak sporu sosyolojik ve kültürel yönüne vurgu yapmayı gerektirir. Spora biyoloji perspektifinden bakmak, onu doğuştan sahip olunan bir yetenek ve gücün sonucu olan bir alan olarak görmek demektir. Bu durum sporun toplumsal belirleyicilerden ayrılan bir yönü olduğu yanılgısına neden olur (Defrance, 1987 akt. Hacısoftaoğlu vd., 2015, s.14). Bu noktada, sporu genetik bir kazanımın başarısı olarak görmek az gelişmiş ülkelerin olimpiyatların bazı dallarında yer alamamasının nedenlerini açıklamada yetersiz kalır. Aynı durum olimpiyatlardaki kadın ve erkek sporcu sayılarındaki eşitsizlik için de geçerlidir.

Spora toplumsal bir inşa gözüyle baktığımızda onun derinliklerinde toplumsala ait birçok bilgiyi bulmamız mümkündür. Sporu bireylerin belirli sosyal, politik ve ekonomik şartlar altında etkileşimleriyle oluşturduğu bir sosyolojik olgu olarak kabul edilebilir. Bu noktada spor türleri, bunları oynayan, seyreden ya da finanse edenlerin değerleri ve yönelimleri hakkında önemli ipuçları verir. Bu durum aynı zamanda spor üzerinden toplumdaki iktidar ilişkilerini anlamayı da kolaylaştırır (Coakley, 2017, s. 8). Eitzen (2005) sporu toplumun "mikrokozmosu" olarak değerlendirir. Şehirlerde spor için ayrılan alanların kullanımına, okullardaki spor eğitimine, spor faaliyetlerine katılımına, taraftarlık kültürüne, kimlik ve aidiyete, sporun politik ekonomisine, medyadaki spor söylemine bakıldığında toplumda var olan birçok eşitsizliğin yeniden üretildiği görülür.

Spor sosyolojisinin sosyoloji disiplininde geç kabul görmesi, ana akım sosyolojinin sporu toplumsal alanının dışında görerek, beden- zihin ikiliğinde beden kısmında kalan entelektüellik dışı bir konu olarak değerlendirmesi ile açıklanabilir. Tıpkı popüler kültür gibi spor da ciddi olmayan ve akademik ilgi gerektirmeyen bir konu gibi algılanmıştır (Hacısoftaoğlu vd., 2015, s.19). Ana akımdan farklı olarak son zamanlarda Pierre Bourdieu, Loic Wacquant gibi sosyologların spora ilgisi bu alana dair önemli çalışmalara öncülük etmiştir. Coakley'e göre spor sosyolojisi çalışmaları genel olarak, 1. Sporun var olduğu sosyal ve kültürel alanlar 2. Bu alanlar

ile spor arasındaki ilişki 3. İnsanların spora katılırken oluşturdukları sosyal dünyalar 4. Bu sosyal dünyalarla ilişkilendirilen bireylerin ve grupların deneyimlerine odaklanır (Coakley, 2017, s. 26).

Sınıf, cinsiyet, ırk, yaş, coğrafi konum gibi toplumsal eşitsizlikler sporun erişilebilirliğini, spora katılımı ve sporda temsili derinden etkiler. Spor sosyolojisi, bu eşitsizlikleri anlamak ve eleştirel bir şekilde değerlendirmek için verimli bir çerçeve sunar. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bu eşitsizliklerden toplumsal sınıf ve toplumsal cinsiyetin spor ile ilişkisi tartışılacaktır.

1.1. Toplumsal Sınıf ve Spor

Spor faaliyetlerine katılım ekonomik kaynaklara erişimle yakından ilişkilidir. Yüksek maliyetli ekipmanlar, özel spor tesisleri, spor eğitimi alabilmek, genellikle üst ve orta sınıf bireylerin erişimine açıktır. Bazı sporlar, sadece belirli sınıflar tarafından yapılabilirken, bazı sporlar da profesyonel sporcuya bulunduğu sınıftan bir üst sınıfa geçiş hakkı sunar. Spor ve toplumsal sınıf ilişkisi sadece spor faaliyetine aktif katılımdaki eşitsizliklerle sınırlı değildir. Sporun izleyicisi olmak, spor kulüplerinde karar verici olmak gibi rollerin dağılımında da eşitlik görülmez.

Bourdieu, sporu, sınıfsal ayrımların ve kültürel sermayenin ifade edildiği bir alan olarak ele alır. Bourdieu'ye göre, "Farklı sporları yapma olasılıkları iktisadi (ve kültürel) sermaye ile boş zaman elverdiğinde habitusun eğilimlerine göre faaliyete ilişkin (içsel ve dışsal) fayda ve maaliyetlerin algılanması ve değerlendirilmesine en çok da bunların diğer bir boyutu olan kişinin kendi bedeni ile kurduğu ilişkinin belirlediği sınırlara bağlıdır" (Bourdieu, 2015a).Toplumdaki bireylere sunulan spor aktiviteleri ve eğlenceleri sosyal talebi karşılamak için oluşturulan "arz" olarak kabul edilirse, sınıflar ve sınıf fraksiyonları arasındaki spor pratiklerinin dağılımını izah etme kapasitesine yani bu arza yönelik olarak, hangi toplumsal koşulların spor aktiviteleri ve eğlencelerinin varlığına bağlı kurumlar ve aktörler sisteminin oluşmasını mümkün kılmıştır" sorusunu sormak önemlidir (Bourdieu, 2015b, ss. 96, 97).

Yine Bourdieu*, Ayrım Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi* (1979- 2015) adlı çalışmasında sınıf ve beğeniden bahsederken, spor pratiklerinin sınıfsal ayrımlarla nasıl bağlantılı olduğunun altını çizer. Bu durumu çalışmasında farklı sportif pratiklerin toplumsal sınıflara göre dağılımını gösteren istatistiki bir tablo ile de gözler önüne serer. Ona göre, burjuvazinin tenis veya golf gibi "seçkin" sporlara yönelmesi, işçi sınıfının ise futbol veya boks gibi daha "popüler" sporlarla ilişkilendirilmesi, sınıfsal habitusun bir göstergesidir. Spor faaliyetlerinde bulunmak gibi spor müsabakalarının izleyicisi olmak bir başka değişiyle spor faaliyetlerinin tüketicisi olmakta da aynı sınıfsal farklar gözlemlenir. Futbol, at yarışı, rugby gibi popüler spor maçlarına daha çok esnaf, zanaatkâr, orta düzey yöneticiler, büro çalışanları ilgi duyarken egemen sınıflar tenis, kayak ve rugby dışında bu tür faaliyetlere çok ilgi duymazlar. Egemen beğeninin takdir ettiği golf, eskrim, yatçılık, kayak gibi sporlar ayrıcalıklı ve ayrılmış yerlerde kişinin kendi seçtiği zamanda ve seçilmiş bir eşle birlikte yapılır. Yine yatçılık, kayak, sörf gibi egemen beğeninin sporlarında artık rakiple mücadele değil doğanın kendisini rakip olarak seçme vardır. Rüzgâr sörfü yapan, kayak yapan, yatçılık yapan doğaya karşı koyan insan haline gelmiştir (Bourdieu, 2015a). Bourdieu'ye göre halk sınıflarının bedenle kurdukları ilişki ile ayrıcalıklı sınıfların bedenle kurdukları ilişki arasındaki fark, spor tercihlerinde kendini gösterir. Örneğin boks gibi büyük bir çaba ve acı gerektiren sporlar ya da paraşütle atlama, motor yarışı gibi bedenin kendisinin ortaya konmasını gerektiren sporlar halk sınıfları tarafından tercih edilir (Bourdieu, 2022, s. 224).

Spor Bourdieu'cü bir perspektiften sadece ekonomik sermayenin değil, sosyal, kültürel ve bedensel sermayenin görünür olduğu toplumsal bir kurum olarak, alt sınıflar için bir tür mobilite aracı olarak da değerlendirilebilir. Fakat bu umudun arkasında sporcunun tüm yaşamına yansıyan sömürü, sporda endüstrileşme arttıkça artarak devam etmektedir.

Amerikan metropolündeki profesyonel dövüşçülerle ilgili yaptığı dört yıl süren "Ruh ve Beden: Acemi Bir Boksörün Defterleri" başlıklı etnografik çalışmasıyla inceleyen Loic Wacquant ise,

sporu sınıf, ırk gibi toplumsal eşitsizlikler üzerinden analiz etmiştir. Çalışmasında boks sporundaki bedensel sermaye ve bedensel emeğin toplumsal inşasını ortaya koyan Wacquant, boksun Chicago'daki gettolarda yaşayanlar için nasıl bir sınıf atlama aracı olarak umut kaynağına dönüştüğünden bahseder. Fakat bu durum umudunu bu spora bağlayan sporcuların sömürüye maruz kalmasına da neden olmaktadır. Bourdieu'nün habitus ve sermaye kavramlarından yola çıkan Wacquant, boksun bedensel sermayenin üretildiği bir alan olduğunu vurgular. Ona göre "dövüşçünün bedeni aynı anda onun hem üretim aracı hem de onun ve eğitimcilerinin (antrenör ve menajer) birlikte ve üzerinde çalışmaları gereken ham maddesidir ... Bu doğrultuda bedensel sermaye ve bedensel emek onları birbirine yakın bir şekilde bağımlı hale getiren tekrarlı bir ilişki ile birbirine bağlar" (Wacquant, 2015 s. 123). Toplumsal sınıfın yanı sıra sporun toplumsal eşitsizlikleri görünür kıldığı bir başka alan da toplumsal cinsiyettir.

1.2. Toplumsal Cinsiyet ve Spor

Çocukluktan başlayarak toplumsal cinsiyet kalıpları, kadınların ve erkeklerin spor faaliyetlerine katılımını derinden etkiler. Spordaki rol beklentileri genellikle bu aşamada başlar. Savaşçı, mücadeleci, güçlü ve sert sporlar erkeklerindir, daha yumuşak görece az mücadele gerektiren sporlar ise kadınlara bırakılmıştır. Spor ile ilgili toplumsal cinsiyeti ele alan çalışmalar, sporun toplumsal cinsiyet eşitsizliğini kuvvetlendirdiği ve mevcut toplumsal cinsiyet düzeninin yeniden üretildiği bir kültürel pratik olduğunu kanıtlar (Koca ve Bulgu: 2005).

Tarih boyunca beden ve hareket doğaya, hayat koşullarına, dini ritüellere, çalışma koşullarına hatta büyüye, savaşa bağlı olarak gelişim göstermiştir. Birçok erkek egemen toplum yapısında diğer kültürlerde olduğu gibi fiziksel kültür de erkeklerin egemenliğinde gelişmiştir. Bu durum kadınların spor faaliyetlerinden tamamen izole olduğunu göstermez. Sanayi öncesi toplumlarda kadınlar koşu ve Japonya'da bir tür eskirim şekli olan Naginata gibi dövüş sporlarına katılım göstermişlerdir (Pfister, 2015, s.160). Günümüzde de spor alanında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlandığı söylenemez. Spor alanında uluslararası toplumsal cinsiyet eşitliğini anlamak için kadınların spora, spor yönetimine katılımları ve karar alma mekanizmalarındaki temsilleri, antrenörlük ve hakemlik yapmaları gibi göstergelere bakılmaktadır. Bunlara ek olarak, sporda toplumsal cinsiyet temelli şiddet, spor medyasında temsil ve spor eğitimi alanlarının bölüşümü de bu alandaki uluslararası araştırmalar için önemli göstergelerdir[3].

Toplumsal cinsiyet ilişkileri, sporun taşıdığı toplumsal anlamları ve onları saran ilişki ağlarını da kapsar. Spor, mevcut toplumsal cinsiyet ilişkilerini içinde barındıran ve onları yeniden üreten bir alandır. Spor faaliyetleri arasında sadece erkeklerin ya da sadece kadınların yapabileceği toplumsal olarak kabul görmüş ayrımlar da mevcuttur. Erkeklerle ilişkilendirilen futbol, halter, dövüş sporları ya da kadınlarla ilişkilendirilen jimnastik, buz pateni, yoga ya da pilates gibi "cinsiyetlendirilmiş" spor faaliyetlerinde bu ayrımlar karşımıza çıkar (Bozok vd., 2019, s. 1723).

19. yy. sonlarında ortaya çıkan modern spor, erkeklerin fiziksel ve psikolojik olarak güçlenmeleri için araç olarak kullanılmıştır (Bora, 2013; Wellard, 2009). Fakat bugüne geldiğimizde Bozok vd.'nin vurguladığı gibi "profesyonel sporcular bir kenara bırakılacak olursa spor "işin dışında" ve "boş" zamanda erkeklerin kendi kimliklerini kurabilecekleri beden idealleri, söylemler, pratikler ve ilişkilerle çevrili bir alan haline gelmiştir" (Bozok vd., 2019).

Tam bu noktada erkekliğin iktidar, ataerkillik ve dışlanma ilişkilerinde, baskın ve istikrarsız bir kimlik kategorisi olarak nasıl inşa edildiğine odaklanan eleştirel erkeklik çalışmaları için de sporun önemli bir alan olduğu vurgulanabilir. Bu doğrultuda, eleştirel feminist çalışmalar için de spor, kadınsı bir bedenin erkeklik ideolojisine göre inşa edildiğini gösteren önemli bir alandır. Bu

[3] CEİD Sporda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama Raporu, Haritalama ve İzleme Çalışması: 2018-2020 Güncellemesi, Aralık 2020, Ankara.

alandaki bazı çalışmalar kadın sporcuların medyada güzellik ve "kadınsılık" özellikleri vurgulanarak temsil edildiğini göstermektedir (Markula, 2009; Wensing ve Bruce, 2003).

Toplumsal cinsiyet ve spor ile ilgili yapılan çalışmalar için medya kadın ve erkek sporcuların önemli bir temsil alanıdır. Alanda yapılan çalışmalar kadın sporcuların medyada erkek sporculara oranla daha az yer aldığını gösterir (Lenskyj, 2013; Markula, 2009; Pedersen, 2002). Bununla birlikte, kadın sporcularının medyadaki temsillerinde toplumsal cinsiyetleştirilmiş bir dilin hâkim olduğu görülür (Bishop, 2003; Capranica vd., 2005; Jones vd., 1999; Pedersen, 2002).Türkiye'de de Arslan ve Koca (2006) gazete haberlerinde kadın sporcuların temsili ile ilgili yaptıkları çalışmada gazetelerdeki spor haberlerinde kadın sporcuların erkek sporculara göre daha az yer aldıkları, kısıtlı haberlerde de belirgin olarak toplumsal cinsiyet rolleri ile ilişkili ifadelere yer verildiğini ortaya koymuşlardır. Bu bağlamda, sporda toplumsal eşitsizliklerin temsil edilmesinde medyanın önemli bir alan oluşturduğu söylenebilir.

2. Kitle İletişim Araçları ve Spor

Kitle iletişim araçları ve spor arasındaki ilişki, sadece bir içerik olarak sporun kitle iletişim araçlarında yer almasının ötesine geçer. Spor, kitle iletişim araçlarının tarihine farklı ilişkiler kurarak eklemlenmiştir. Gazetelerdeki spor sayfalarından, spor gazeteleri, spor dergilerine, radyo ve televizyondaki canlı maç yayınlarından tematik spor kanallarına kadar uzanan geleneksel medyanın her aşamasında spor olgusuna rastlamak mümkündür. Bununla birlikte dizilerde, sinema filmlerinde spor kahramanlarının hayat öykülerine, takımların ve tarafların hikâyelerine sıklıkla yer verilmiştir. Bugün ise dijital platformlardaki spor kanallarının geniş bir seyirci kitlesine ulaştığı görülmektedir, aynı zamanda sosyal medyadaki taraftar profillerinin pek çok takipçisi bulunmaktadır.

Radyonun yaygınlaşması ile sporu medyadan takip etme alışkanlıkları dönüşüme uğramıştır. Çünkü radyo maç sonucunu heyecanla bekleyen taraftara gazeteden daha hızlı haber verebilmektedir. Televizyonun yaygınlaşmasıyla spor olaylarının medyadan takibi daha da artmıştır. Özellikle canlı televizyon yayınları, spora ilgisi olanları aynı anda televizyon karşısına toplamayı başarmıştır. Olimpiyatlar Dünya Futbol Kupası finali gibi büyük spor olaylarının televizyonlardan canlı yayınlanması sporu global bir olgu haline getirmiştir. 1936 yılında Nazi Almanyası'nın başkenti Berlin'de gerçekleşen olimpiyat oyunları ilk defa televizyonda canlı olarak yayınlanmıştır (Gülada, 2019). Klose'ye göre "dünya veya Avrupa kupası gibi büyük futbol olayları futbol sporunun alt kültürel bir katılım" (Linder ve Breuer 1979) olmaktan çıkıp kitlesel bir medya eğlencesi haline dönüştüğünü açıkça" göstermektedir (Klose, 2020, s. 375)

Spor faaliyetlerinin kitle iletişim araçları ile aktarımı onları birer medya içeriği haline getirdiği için gerçeklikle kurgu arasında bir tartışmayı beraberinde getirir. Örneğin, Bourdieu'ye göre olimpiyatları televizyondan izleyenler gerçeği izledikleri yanılgısı içindedirler çünkü "bu gösterinin, televizyon kanalları tarafından filme alınıp yayınlanan tasvirlerinin bütünü, stadyumda sunulan ve görünüşte ulusal açıdan farklılaştırılmamış olan (zira yarışma uluslararası niteliktedir) malzeme içinden yapılan ulusal seçimlerdir" (Bourdieu, 2019, s. 91). Bourdieu'nün dediği gibi her ulus kendi milliyetçi gururunu okşayan atlete daha çok yer verdiği için aynı spor olayının farklı ülkelerin kanallarından farklı açılardan izlenmesi mümkündür. Radyo spikerinin gördüğünü seçtiği kelimelerle aktarması, foto muhabirinin çektiği onlarca fotoğraftan birinin gazetede yayınlanması ya da bir maçın canlı yayınında yönetmenin seçtiği kameranın görüntüsünün olması kitle iletişim araçlarında bir içerik olan spor olaylarının gerçeklikle aralarına koydukları mesafeyi hatırlatır.

Bu bağlamda, sinema ve spor ilişkisi düşünüldüğünde akla belgesel sinema tarihinde önemli bir yeri olan Leni Riefenstahl'ın yönetmenliğini yaptığı 1936 Berlin Olimpiyatlarının belgeseli olan *Olympia* gelmektedir. Nazi Almanya'sında yeni görüntü teknikleri ve farklı kamera açıları kullanılarak çekilen belgesel, sinemada sporun bir propaganda aracı olarak kullanımının en önemli

örneğidir (Gülada, 2019). Sinemada spor temasının bir propaganda aracı olarak kullanılması Hollywood sinemasının önemli yapıtlarından *Rocky* filmlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Sporun kazanmak, kaybetmek, mücadele gibi hayata dair birçok öğeyi içinde barındırması sinema için çok elverişli bir konudur. Bu nedenle, spor temasının biyografilerde, melodramlarda, komedi filmlerinde yaygın olarak kullanıldığını görülmektedir. 1981 yılında Oscar ödülü alan *Chariots of Fire* (Ateş Arabaları) filminde 1924 olimpiyat atletlerinin hayat öyküleri anlatılırken, 2004 yılında birçok dalda Oscar ödülü alan *Million Dollar Baby* (Milyonluk Bebek) filminde anlatılan öykü boks sporu ekseninde yaşanmaktadır.

Kitle iletişim araçları ile kolay erişilebilen bir eğlence ya da boş zaman aktivitesi haline gelen spor, zamanla tüketim kültürü için önemli bir alan olmuştur. Sponsorluklar, reklamlar, spor kulüplerinin özel satış mağazalarıyla başlayan bu süreç maç yayın haklarının satışı ile sporu bir tüketim aracı haline getirmiştir. Öyle ki, Türkiye'de birçok kahvehane ve kafe dijital platformlara üye olamayan taraftarları kendi işletmelerine çekebilmek için bu platformlara üye olmuşlardır.

Kitle iletişim araçlarındaki teknolojik gelişmelerle geleneksel medyanın yerini yeni medya almıştır. Bu dönüşümün spor alanında etkilerine çok farklı yönlerden bakılabilir. Örneğin, geleneksel medyadaki spor yayın kuruluşları, taraftarlara ulaşmak için yeni medya hesaplarını ve Youtube kanallarını aktif olarak kullanmaktadır. Çünkü spor ile ilgili haber almak isteyenler bu mecralara bakmaktadır. Yine yeni medyada taraftarlar kendi taraftar gruplarını oluşturabilmektedir. Yeni medya aracılığıyla, taraftarlar hem sporcularla hem kulüp yetkilileri ile etkileşim halinde olmaktadır. Yeni medyada kullanıcıların içerik üreticisi konumuna gelmesi, sporda şiddet ve nefret söyleminin de artmasını tetiklemektedir (Akın, 2010; Harranoğlu ve Yengin, 2017). Bu olumsuzluklar dışında taraftar grupları yeni medya aracılığıyla örgütlenerek toplumsal dayanışma ve yardımlaşma etkinliklerine de katılabilmektedirler (Olca ve Özdemir, 2023).

3. Yöntem

1970'lerin başından itibaren Türk Sineması'nda kâr amacının hâkim olduğu, seyircinin ilgisini çekmeye yönelik ticari başarı vadeden türde filmler üretilmiştir. Bu dönemde sektörde önemli bir ekonomik hareketlilik yaşanmıştır. Fakat bu gelirler yeni yatırımlara dönüştürülememiş ve ülkedeki ekonomik sorunlar sinema sektörünü de derinden etkilemiştir. Bu süreçte Türk Sineması, ciddi bir bunalım dönemine girmiş, film üretimi özelikle nitelik açısından gerilemiş, seks ve seks-komedi türleri öne çıkmıştır. Altı yıl süren bu furya sinema salonlarından aileyi uzaklaştırmıştır. Tüm bunların yanında 1970'li yıllarda sinemada farklı gelişmeler de yaşanmıştır. Örneğin konularını doğu masallarından alan masal filmleri ve çocuk yıldızların baş rol oynadığı *Sezercik* ve *Yumurcak* gibi filmler ortaya çıkmıştır. Ertem Eğilmez'in *Hababam Sınıfı* serisi bu dönemin fark yaratan filmlerindedir. Yine bu dönemde, Yılmaz Güney'in *Umut* filmi ve Zeki Ökten'in yönetmenliğini yaptığı *Sürü* filmi Türk sinema tarihini derinden etkileyen filmlerden olmuştur. Hiç kuşkusuz, yeni bir kitle iletişim aracı olan televizyonun 1970'lerde yaygınlaşması bu dönemde sinema sektöründe yaşanan olumsuzlukların nedenlerinden biridir (Yıldıran Önk, 2011, s. 3869; Özgüç, 2012, ss. 45-54).

Çalışmada, 1970'li yıllarda Türk sinemasında spor sahnelerinin yer aldığı filmlerde toplumsal ilişkiselliklerin nasıl kurulduğu incelenmektedir. Bu amaçla çalışma kapsamında analiz edilmek için, 1970- 1980 yılları arasında çekilen 10 film amaçsal örneklem tekniğiyle seçilmiştir. Amaçsal örneklem temsiliyet anlamında en fazla çeşitliliği sunan bir örneklem tekniğidir (Şimşek ve Yıldırım, 2003). Analiz edilen filmlere Agah Özgüç'ün "Ansiklopedik Türk Filmleri Sözlüğü" (2012) kitabından ve 1970'li yıllara ait filmler internetten taranarak erişilmiştir. Örneklem oluşturulurken, sporcu otobiyografileri gibi ana karakterin profesyonel sporcu olduğu filmler ve spor sahnelerinin filmin öyküsünü etkilemediği filmler dahil edilmemiştir.

Seçilen filmlerin analiz aşamasında, bu filmlerdeki spor faaliyetleri hangi toplumsal eşitsizlikleri görünür kılmıştır ve filmlerde yer alan spor temasının bu filmlerdeki anlatıya etkisi nedir sorularına yanıt aranmaktadır. Bu noktada filmlerdeki spor sahneleri toplumsal ilişkisellikler, toplumsal cinsiyet ve toplumsal sınıf temsillerine bakılarak analiz edilmiştir.

Bu çalışmada içerik analizi biçimlerinden görsel içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Görsel içerik analizi güvenilir sınıflandırma ve gözlem temelinde görsel malzeme ya da diğer temsil formları hakkında niceliksel genellemelere izin veren bir tekniktir (Bell, 2011).

Bununla birlikte, filmlerde spor alanı üzerinden toplumsal eşitsizliklerin temsiline bakarken Bourdieu'nün ilişkisellik perspektifinden yararlanılmıştır. Bourdieu' nün sosyolojik görüşünün merkezinde ilişkisellik bulunur. Wacquant'a göre Bourdieu'nun ilişkisellik yaklaşımı "yapıya veya faile, sisteme veya aktöre, kollektif olana veya bireysel olana ontolojik bir öncelik verme iddiasındaki tüm bu metodolojik tekçilik biçimleri karşısında, ilişkilerin önceliğini savunur. Ona göre ikiliklere dayalı bu seçenekler sosyolojinin aşması gereken ortak duyuyla kirlenmiş bir toplumsal gerçeklik algısını yansıtır" (Wacquant, 2021, s.50).

Bourdieu'nun sınıf analizi toplumsal yaşamı ilişkisel bir pencereden tasavvur etmeyi gerektirir. Ona göre toplumsal gerçekliğin malzemesi, heterojenliğin ve eşitsizliğin temeli ilişkilerden oluşur. Toplumsal analizin nesnesi hem maddi hem simgesel bağlarla oluşan ağlardır. Bu ağlar iki şekilde var olurlar, birincisi bireylerin işgal ettiği kurumlar ya da alanlar (nesnel konumlar) ikincisi de yaşamı tecrübe edip içşel olarak kurmamıza yarayan zihinsel algı ve değerlendirme şemalarıdır (Wacquant, 2014, s. 205). İşte bu nedenle Bourdieu toplumsal eşitsizlikleri anlamada simgesel değerlere önem verir.

Yine Bourdieu'ye göre sinema iktidar ilişkileri, sınıf dinamikleri ve toplumsal normların müzakere edildiği bir alandır (Bourdieu, 1993). Bu doğrultuda simgesel anlamların üretildiği sinema ve spordaki toplumsal eşitsizliklerin nasıl temsil edildiğini anlamak için Bourdieu anlamlı bir bakış açısı sunmaktadır.

4. 1970'li Yıllar Türk Sinemasında Spor Temsilleri

Çalışmada Türk sinemasının 1970'li yıllarda çekilen filmlerine odaklanılmıştır. Türkiye toplumsal tarihinde 1970'li yıllar sanayileşme ve köyden kente göç ile Ankara İstanbul gibi büyük şehirlerde nüfusun yoğunlaştığı, toplumsal kutuplaşmanın belirginleştiği ve siyasi çatışmaların da artış gösterdiği bir dönem olarak karşımıza çıkar. Bu nedenle dönemin Türk sinemasında sınıfsal farklılıkların da sıklıkla vurgulandığı görülür. Seçilen filmlerde toplumsal ilişkisellikler sınıf temsilleri ve toplumsal cinsiyet temsilleri üzerinden analiz edilmiştir.

4.1. Sınıfsal Karşılaşmalar

Analiz edilen filmlerdeki karakterlerin spor tercihleri belirli sınıfların beğenilerini yansıtmaktadır. Spor tercihleri bakımından filmlere baktığımızda, kayak sporu analiz edilen filmlerin çoğunda en sık karşılaşılan spor pratiğidir. Kayak sporu hem mekânsal boyut hem de spor tüketimi (kullanılan ekipmanlar vs.) açısından güçlü sınıfsal temsilleri içinde barındırır. Kayak sporunun zenginlikle ilişkilendirmesi 1970'li yıllarda lüksün temsili ve üst sınıfın habitusunun bir parçası olarak ifade bulur.

Renson farklı spor ekipmanlarını statü çubukları olarak nitelerken bu ekipmanların kullanılmasını statü sembolizmi olarak isimlendirir. Bu noktada Renson "belli bir toplumsal sınıf tarafından oynanan oyunların, bu sınıftaki bireylerin toplum içindeki statü ve işlevlerinin sembolü vazifesi gördüğünü" ortaya koymaya çalışmıştır (Renson'dan akt. Loy vd., 1978, s. 366). Bu anlamda seçilen filmlerde kayak sporunun ön koşullarından olan ekipmanları sınıf temsiline hizmet eden bir statü sembolizmi ifadesi olarak karşımıza çıkar. Bunun yanında özellikle Uludağ otelleri ve bu otellerin kayak tesisleri sınıf temsilinin gerçekleştiği mekanlar olarak sunulur.

Örneğin; incelenen filmlerde kayak pisti sınıfsal karşılaşmalara alan açan bir mekân olarak karşımıza çıkar. Belirgin bir örnek olarak, farklı sosyo-ekonomik statülere sahip eşlerin kayak pistinde yaşadıkları çatışmalara şahit oluruz. 1979 yapımı başrollerinde Nevra Serezli ve Levent Kırca'nın oynadığı, *Ne Olacak Şimdi* filmi eşi Özden'in mensup olduğu sınıfın gündelik yaşam pratiğine dahil olan Orhan'ın yaşadığı bocalamayı, içine düştüğü komik halleri ironik bir dille anlatılır. Bu dışlanma halinin bir başka örneği de Kemal Sunal'ın başrolünde yer aldığı *Şaşkın Damat* filminde görülür. Amcasının zenginliğine erişmek için köşkün bahçıvanı Apti ile evlenmek zorunda kalan Serpil'in yanında Apti'nin yaşadığı dışlanma hali, kayak pistinde görünür olur.

Filmlerde yer alan kayak sahnelerinde kayak bilen zengin şehirli ve kayak yapamayan şehre sonradan gelenin çatışması görülür. Kayak hem bir statü göstergesidir hem de statü elde etmenin aracıdır. Bu nedenle kayak pisti, filmlerde bir tür sınıfsal mücadele alanına dönüşür. Arun'un aktardığı gibi "Bourdieu farklı kültürel alanlarda statü elde etmek üzerine verilen mücadelede farklı sembollerin rol oynadığına işaret etmektedir" (Bourdieu'dan akt. Arun, 2014, s.170).

Kayak sporu gibi kayak sporuna uygun giyinmek de sembolik bir anlam taşır. Örneğin *Şaşkın Damat* filminde Apti'nin kayak yaparken taktığı kafasına tam oturmayan el örgüsü bere diğerlerinden farklı duruşuyla sembolik bir anlam ifade eder. Apti komik beresiyle o kayak pistine adeta ait değildir.

Resim 1: *Şaşkın Damat (1975)*

Kayak gibi yüzme ve su kayağı sporu da filmlerde karakterin şehirli kimliği kazanmak amacıyla kente geldiğinde yapmayı öğrendiği spor türleri olarak sunulur. Örneğin, *Tatlı Dillim* filmlerde şehirli erkek, köy öğretmenine küçümseyici bir dille yüzme bilip bilmediğini sorar. Öğretmenin madalyalı bir yüzücü olduğunu söylemesi karşısında şaşırır. Kayak gibi yüzme sporu yapılan alanda da giyilen kıyafetler sembolik bir anlam taşıyarak sınıfsal dışlanmayı görünür kılar. Örneğin yine *Tatlı Dillim* filminin ilerleyen sahnelerinde spor kulübünün plajında Kezban mayosu ve modern görünümü ile su kayağı yapar, artık üst sınıfa mensup kadınlardan biri olmuştur. Benzer bir şekilde, Hülya Koçyiğit'in canlandırdığı *Kezban* karakteri filmin ilk sahnelerinde plajda geleneksel kıyafetlerle ve başörtüsü ile sevdiği adamın arkadaşlarından oluşan topluluk tarafından dışlanır. Köylü kız *Kezban*, su kayağı öğrenip mayo giyerek şehirli olmuştur. Bu dönüşümü temsil eden sahneler kentli/ köylü ayrımdaki sınırı çizerken, üst sınıf şehirli kimliğine dair bir norm oluşturmaktadır.

Bourdieu'ye göre "beğeni benzer tercihleri olanları birleştirip farklı tercihleri olanlardan onları ayırır" (Bourdieu'dan akt. Arun, 2014, s. 171). Bununla ilişkili olarak, filmlerin analizinde görülen bir başka ortak nokta ise; seçilen filmlerde kimi sporların üst sınıflarca kabul gören sporlar olurken, kimilerinin ise küçümsenen, hor görülen sporlar olduğudur. Örneğin *Tatlı Dillim* filminde üst sınıf bir karakter olan Doktor Ferit'in ailesi tarafından basketbol oynaması onaylarken, *Uyanık*

Kardeşler filminde Doğan'ın fabrikatör babası oğlunun futbolcu olmasına şiddetle karşı çıkar ve oğluna "o seçtiğiniz mesleklerle adam olunmaz" diye çıkışır. Yine *Herkesin Sevgilisi* filminde zengin ailenin mühendis adayı oğlu Metin, yüzme takımın kaptanıdır, rekorlar kırar ve ülkeyi temsil etmek için Avrupa'ya gidecektir. Filmde bu tercihin aile tarafından onaylandığı görülür. Basketbol ve yüzme eğitimi zengin karakterler için bir boş zaman etkinliği sosyalleşme yolu olarak araçsallaştırılırken; futbol aşağılanan, uygun görünmeyen, alt sınıflara ait olan spor olarak tanımlanır. Öyle ki, *İnek Şaban* filminde manavda çalışan Şaban birden Fenerbahçe'nin kalesinde kendisini bulur ve manavda karpuzları yakalama deneyimiyle maçta kalecilik yapabilir. Bu noktada karpuzları tutma ve topu tutma eylemleri arasında kurulan sembolik bağlantı çok anlamlıdır. Futbol, analiz edilen filmlerde her kesim tarafından bilinen bir spor dalı olarak sunulmaktadır. Hatta *Tatlı Dillim* filminde köye gelen basketbolculara futbolcular için kullanılan "topçu" tabiriyle seslenilmektedir.

Analiz edilen filmlerde spor faaliyetleri dışında spor yapılan alanların da sınıfsal farklılıkları vurguladığı görülmüştür. Bazı spor alanları sadece üst sınıflara aittir ve diğerlerini dışlayıcı özeliktedir. Lüks otellerin kayak tesisleri, farklı spor etkinliklerinin yapılabileceği çoğu deniz kenarına konumlandırılmış spor kulüpleri, profesyonel spor kulüplerinin antrenman alanları, havuzlar, sahalar sıklıkla filmlerde yer bulur. Bununla birlikte bu alanlar karakterlerin sosyal sermayelerine katkıda bulunan ve çoğunlukla belirli bir toplumsal zümrenin dahil olabildiği görece kapalı, izole mekanlardır. *Tatlı Dillim* filminde basketbol sahasını gördüğümüz gibi şampiyonluk sonrası kutlamanın yapıldığı teknede karakterlerin yüzüp eğlendiğini de görürüz. Yine *Kezban* filminde su kayağının ve yüzmenin yapıldığı mekân özel bir spor kulübüdür. *Herkesin Sevgilisi* filminde Metin'in takımının yüzdüğü havuzda kimse yoktur. Bu mekanlar izole ve belirli üyelerin girebildiği alanlardır. Fakat filmlerdeki boks, futbol gibi spor sahnelerinde çok daha kalabalık alanlar görürüz. Bunlara ek olarak *Hababam Sınıfı* filmindeki beden eğitimi derslerini gösteren sahneler için okul bahçesinin mekân olarak seçildiği görülür. Burada üst sınıfların spor mekanlarında mahremiyetlerinin korunurken, alt sınıflara ait sporların ise daha çok kamusal mekanlarda yapılmaktadır.

İncelenen bazı filmlerde spor sınıf atlama yolu olarak araçsallaştırılır. Örneğin *Ne Umduk Ne Bulduk* filminde kayak sporu bir sınıf atlama yolu olarak sunulur. Filmde lüks bir otele gelen kadın karakterin ailesinin de desteğiyle zengin eş bulma çabası görünmektedir. Karakterlerin söylemleri aracılığıyla da sınıflar arası karşıtlık sıkça belirginleştirilir. *Hayatımızın En Güzel Yılları* filminde zengin bir kıza âşık olan Murat yoksul olduğu için sevdiğine kavuşamamıştır ve bu aşk acısıyla zengin olmak için boks menajerinin teklifini kabul eder. Boks sayesinde zengin olup sevdiği kızdan intikamını almayı hayal eder. Menajer'in söylediği sözler sporun bir sınıf atlama aracı olduğunu vurgular.

> Boks Menajeri: Sağ yumruğun çok kuvvetli delikanlı şimdiye kadar hiçbir boksörde görmediğim kadar kuvvetli doğuştan şampiyonsun sen bana evet dersen şöhret yaparım seni şöhretle beraber para da gelir o zaman elde edemeyeceğin hiçbir şey kalmaz.

Filmlerde boks gibi futbol da kısa yoldan para kazanma ve çoğunlukla aşık olunan kıza ulaşma yolu olarak öne çıkar. *İnek Şaban* filminde Şaban futbol aracılığıyla para kazanır ve manavın çırağı iken kendisini zenginlerin yaşadığı dünyada bulur.

Filmlerde sporun karakterlerin hayatındaki yerine bakıldığında sınıfsal farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Alt sınıflar için spor hayati önem taşımaktadır, bu yolla zengin olurlar ya da sevdiklerine kavuşurlar. Ayrıca spor onlara doğuştan gelen bir yetenektir. Örneğin, *Hayatımızın En Güzel Yılları* filminde Murat boks yeteneğini babasından genetik miras olarak almıştır. Üst sınıfların spor faaliyetleri ise onlar için bir tür boş zaman aktivitesidir, geçim kaynakları spora bağlı değildir. Spor gündelik hayatlarının bir parçasıdır. *Herkesin Sevgilisi* filminde zengin

mühendis adayı Metin yüzme takımındadır, *Uyanık Kardeşler* filminde zengin fabrikatörün oğlu futbolcudur, *Tatlı Dillim* filmindeki Ferit, zengin ailenin doktor oğludur ama zamanını basketbol oynayarak takımıyla geçirir. Filmlerde kayak yapanlar ise bunu bir boş zaman eğlencesi ve tatil faaliyeti olarak görürler.

4.2.Toplumsal Cinsiyet Görünümleri

Filmlerde toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve beden görünümleri spor temsilleri üzerinden belirginleşmiştir. Burada öncelikle farklı spor tercihlerinin kadınlar ve erkekler arasındaki dağılımının hâkim toplumsal cinsiyet kodlarına uyumu göze çarpmaktadır. Analiz edilen filmlerde erkek karakterler, futbol, basketbol gibi spor faaliyetlerinde bulunurken kadınların yüzme ve kayak sporlarında faaliyet gösterdiği görülür. Örneğin, *Kezban Roma'da* filminde Kezban su kayağı yapmaktadır, *Tatlı Dillim* filminde kulübün havuzunda kadınların yüzdüğü görülmektedir. Bunun yanında *Hayatımızın En Güzel Yılları* filminde Murat boks yapmakta, *İnek Şaban* filminde Şaban futbol oynamaktadır.

İncelenen filmlerde kadın karakterler spor faaliyetlerinde izleyici ve yer yer ana karaktere ilham verici olarak yer almaktadır. Buna karşılık, erkek karakterlerin tüm filmlerde spor faaliyetlerinde aktif olarak yer aldığı görülmüştür. *Hayatımızın En Güzel Yılları* filminde boksör Murat, kazandığı şampiyona sonrası verilen partide kadın hayranları tarafından kuşatılır. Yine *Tatlı Dillim* filminde Ferit'in basketbol maçını kadın izleyiciler büyük bir ilgiyle izlemektedir. Analiz edilen bazı filmlerde kadınların sporcu erkeklere olan ilgisi abartılarak erkeğin başarısına atfedilen bir ödül mekanizmasına dönüştürülür. Filmlerde erkeğin spordaki başarısı kadınların ilgisi, beğenisi ve kadınlara erişme yolu olarak sunulur. *Herkesin Sevgilisi* filminde Metin'in kaptanı olduğu yüzme takımının antrenörü, Zeynep'ten kupayı kaptana vermesini ister. Bu sırada hem antrenörün hem de Zeynep'in arkadaşlarının sözleri bu ödül törenini kadına uygulanan bir tür sembolik şiddete dönüştürür.

> Antrenör: Güzel madam sizi takımın koruyucu meleği ilan ediyorum. Şampiyonluk kupasını güzel ellerinizle verirseniz takımımı Avrupa'da birinci olacak.
>
> Zeynep'in Arkadaşı: Avrupa'da bu işi güzellik kraliçeleri yaparlar kupayı verdikleri takımın kaptanını dudaklarından öperler. Sen de öyle yapacak mısın?
>
> Zeynep: Ben de yanakların dan öperim
>
> Zeynep'in arkadaşı: Doğru sen memnu meyvesin, senin dudaklarını ilk öpen erkeğin heykeli dikilecek.
>
> Metin'in arkadaşı: Hadi yine iyisin kaptan kupayı memnu meyve veriyor. İster misin seni dudaklarından öpsün?

Burada Bourdieu'nün bahsettiği sembolik şiddet; spor üzerinden kullanılan dil ve Zeynep'in bu söylemi kabulü ile ortaya çıkmaktadır. Sembolik şiddet Bourdieu'nün tanımıyla eril tahakkümü farkında olmaksızın onaylayan ve üreten, hayran olmak gibi duygularla tahakküm edilenin bedenine işleyen bir iktidar ilişkisidir. Sembolik şiddet, yöneltildiği kişi tarafından içselleştirilerek sürekli hale getirilir (Bourdieu, 2018).

Analiz edilen filmlerde kadınların özelikle yüzme, su kayağı gibi spor sahnelerinde mayo ile yer alışı bedensel, güzelliklerinin ön plana çıkarılması ve onların bir seyir nesnesi haline getirilmesine neden olmuştur. Bununla beraber, kadının sporda başarısı önemsizleştirilirken erkeklerin başarısının abartılı bir dille aktarıldığı görülür. Örneğin, *Tatlı Dillim* filminde Ferit'in Emine'ye küçümseyici bir dille yüzme bilip bilmediğini sormasını üzerine Emine yüzme başarılarını çocuklukta kaldı diyerek geçiştirmiştir.

Bununla birlikte, filmlerde erkek karakterlerin fiziksel özelliklerinin seçtikleri spor türüne uygun olduğu, bu yolla idealize edilen beden formlarının temsil edildiği görülür. Örneğin, *Uyanık Kardeşler'*de Kadir İnanır'ı futbol, *Herkesin Sevgilisi*'nde Cüneyt Arkın'ı boks, *Tatlı Dillim '*de Tarık Akan'ı yüzme- basketbol, *İnek Şaban*'da Kemal Sunal'ı futbol ile uğraşırken görürüz. Buna karşılık, *Hababam Sınıfı* Serisi'nde Şener Şen'in canlandırdığı Body Ekrem lakaplı spor hocasının bir güldürü unsuruna dönüşmesinde ideal beden formunun dışında temsil edilen bir karakter olmasının payı büyüktür. Yine *Tatlı Dillim* filmindeki basketbol antrenörü kısa boyuyla dikkat çeken Zeki Alasya'dır. Burada ideal beden formuna uymayan karakterler güldürü unsuru olarak karşımıza çıkar.

Resim 2: *Tatlı Dillim (1972)*

Filmlerde kadın karakterlerin bazı sporları yapabilme yetenekleri modern ve şehirli kadın olma miti ile ilişkilendirilir. Örneğin *Kezban Roma'da* filmindeki Kezban karakteri yüzme ve su kayağı yaparak şehirli ve modern bir kadın olduğunu kanıtlamaktadır. Yine *Tatlı Dillim* filmindeki köyü kalkındıran idealist öğretmen Emine'nin spor kulübünde su kayağı yarışı yapması onu şehirli ve modern bir kadın haline dönüştürmektedir.

Sonuç olarak, analiz edilen filmlerdeki spor sahnelerine odaklanıldığında bu sahnelerde sporun toplumsal ilişkiselliklerin yeniden üretimi için önemli bir alan olarak kullanıldığı görülmüştür. Filmlerde spor beğenilerinden, spor alanlarının paylaşımına, farklı bedensel temsillerden spor ile ilgili kurulan diyaloglara kadar hem toplumsal sınıf eşitsizlerinin hem de hakim toplumsal cinsiyet normlarının görünür kılındığı anlaşılmıştır.

5. Sonuç

Bu çalışma, 1970'li yıllar Türk sinemasında spor sahnelerine odaklanarak toplumsal ilişkiselliklerin nasıl yeniden kurulduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda yüzme, kayak, basketbol ve futbol gibi spor dallarının yer aldığı filmler görsel içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Çalışma sporun belirginleştirdiği toplumsal ilişkiselliklerin, toplumsal sınıf ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri üzerinden anlaşılabilir olduğunu kabul eder.

Analizin sonuçlarına göre, filmlerdeki spor temsillerinde farklı spor dallarının farklı sınıflar tarafından tercih edildiği ve bu yolla üst sınıflara ait sporların bir dışlama aracına dönüştüğü görülmüştür. Yine, üst sınıfların spor mekanları ile alt sınıfların spor mekanları arasında belirgin mahremiyet farkları mevcuttur. Spor mekanları sınıfsal mücadele alanı olarak filmlerde yer bulur. Analizde ortaya çıkan bir başka nokta ise, sporun bir sınıf atlama aracı olarak sunulmasıdır. Bununla birlikte farklı sınıflar spora farklı anlamlar yüklemektedirler. Alt sınıflar için spor hayatta kalmayı sağlayan bir mücadele alanı iken, üst sınıflar için bir boş zaman eğlencesi ya da tatil aktivitesidir.

1970'li yıllar Türk sinemasında spor sahnelerindeki toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine baktığımızda ise, tüm filmlerde esas sporcu karakterin erkek olduğu görülür. Filmlerde kadınların spor yapmaları olay örgüsüne katkıda bulunmamaktadır. Hâkim toplumsal cinsiyet normlarına uygun bir biçimde filmlerde kadınlara ve erkeklere uygun görülen sporların farklılaştığı görülür. Bedensel güç ve genetik miras gerektiren boks gibi sporlar erkekler tarafından yapılırken, görsel, estetik odaklı sporlar ise kadınlar tarafından yapılmaktadır. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri filmler aracılığıyla pekiştirilirken, erkeklik fiziksel güç ve başarı ile tanımlanmakta, kadınlık ise sıklıkla estetik ve güzellik üzerinden temsil edilmektedir. Kadınların filmlerde erkeklere oranla aktif olarak spor faaliyetinde bulunduğu az sayıda sahneye rastlanmaktır. Bu anlamda kadınlar daha çok spor yapan erkek karakteri destekleyici, motive edici, ikincil bir role sahiptir. Öyle ki, pek çok filmde erkeğin bir spor dalında başarılı olması kadınların ilgisine ulaşmanın bir yolu olarak anlatılır. Benzer bir şekilde, filmlerdeki kadın karakterler erkek sporcuların başarıları sonucunda ulaştıkları bir ödüle haline dönüşür ve bu durum kadın karakterler tarafından da kabul görür. Bununla birlikte, filmlerde bazı sporları yapabilme kabiliyetini kazanmak, köylü kadınların modern ve şehirli kadına dönüşmesinde bir basamak olarak görselleştirilir.

Sonuç olarak, 1970'ler Türk sinemasında spor sahneleri sportif faaliyetlerin yalnızca görsel olarak aktarılmasıyla sınırlı değildir, aynı zamanda spor toplumsal ilişkiselliklerin vurgulanması amacıyla yönetmenlerce bir anlatı aracı olarak kullanılmıştır. Analiz edilen filmlerde de spor toplumsal eşitsizlikleri belirgin bir biçimde ortaya koyacak çok katmanlı bir temsil alanı sağlar. Bu anlamda sporun toplumsal alanda yeniden ürettiği eşitsizliklere dair hâkim söylemi 1970'li yıllar Türk Sinemasındaki filmlerde görürüz. Bir başka değişle, bu filmlerde sınıf ve cinsiyet temelli toplumsal eşitsizlikler spor aracılığı ile sembolik olarak yeniden üretmektedir.

Tablo 1: *Analiz Edilen Filmler*

FİLM ADI	YAPIM TARİHİ	YÖNETMEN	SPOR PRATİĞİ
Herkesin Sevgilisi	1970	Nejat Saylan	Yüzme
Kezban Roma'da	1970	Orhan Aksoy	Su Kayağı, Yüzme
Tatlı Dillim	1972	Ertem Eğilmez	Baketbol, Su Kayağı, Yüzme
Hayatımın En Güzel Yılları	1972	Süreyya Duru	Boks
Uyanık Kardeşler	1974	Hulki Saner	Futbol
Şaşkın Damat	1975	Zeki Ökten	Kayak
Ne Umduk Ne Bulduk	1976	Zeki Ökten	Kayak
Hababam Sınıfı Serisi	1976-1978	Ertem Eğilmez- Kartal Tibet	Çeşitli Branşlar/ Beden Eğitimi
İnek Şaban	1978	Osman Seden	Futbol
Ne Olacak Şimdi	1979	Atıf Yılmaz	Kayak

Kaynakça

Akın, A. (2010). Çevrimiçi spor ortamlarında nefret söylemi: Bir topun peşinde koşan yirmi iki adam. T. Çomu (Ed.), *Taraftarlar ve medya. Yeni medyada nefret söylemi* içinde (ss.193-221). İstanbul: Kalkedon.

Arslan, B., ve Koca, C. (2006). Kadın sporcuların yer aldığı günlük gazete haberlerinin sunum biçimine dair bir inceleme. *Spor Bilimleri Dergisi*, *17*(1), 1-10.

Arun, Ö. (2014). İnce zevkler- olağan beğeniler: Çağdaş Türkiye'de kültürel eşitsizliğin yansımaları. *Cogito: Yapı Kredi Yayınları-Üç Aylık Düşünce Dergisi*, 167-191.

Bishop, R. (2003). Missing in action: Feature coverage of women's sports in sports illustrated. *Journal of Sport & Social Issues*, *27*(2), 184-194. doi: 10.1177/0193732502250718

Bora, T. (2013). Futbolda erkeklik, militarizm, milliyetçilik: Tek kale. N.Y. Sünbüloğlu (Der.), *Erkek millet asker millet: Türkiye'de militarizm, milliyetçilik, erkeklikler* içinde (ss. 487-511). İstanbul: İletişim.

Bourdieu, P. (1993). *The field of cultural production*. New York: Columbia University Press.

Bourdieu, P. (2015a). *Ayrım beğeni yargısının toplumsal eleştirisi*, İstanbul: Heretik Yayınları.

Bourdieu, P. (2015b). Spor ve toplumsal sınıf. içinde Hacısoftaoğlu, İ., Akcan, F. ve Bulgu, N. (Ed.), *Oyunun ötesinde spor sosyolojisi çalışmaları*. Ankara: Notabene.

Bourdieu, P. (2018). *Eril tahakküm* (4. Basım). İstanbul: Bağlam.

Bourdieu, P. (2019). *Televizyon üzerine*. İstanbul: Sel Yayınları.

Bourdieu, P. (2022). *Sosyoloji meseleleri*. Ankara: Heretik Yayınları.

Bora, T. (2013). Futbolda erkeklik, militarizm, milliyetçilik: Tek kale. N.Y. Sünbüloğlu (Der.), *Erkek millet asker millet: Türkiye'de militarizm, milliyetçilik, erkeklikler* içinde (ss. 487-511). İstanbul: İletişim.

Bozok, M., Munar, Z. M., ve Kavasoğlu, İ. (2019). Cinsiyetlendirilmiş bir egzersizin sınırlarında: Adana'daki erkeklerin pilates deneyimleri. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *13*(19), 1721-1756. doi: 10.26466/opus.587527

Camy, G., ve Camy, J. (2023). Le sport au cinéma raconte les États-Unis. *Amerika*, *25*. doi: 10.4000/amerika.16711

Capranica, L., Minganti, C., Billat, V., Hanghoj, S., Piacentini, M. F., Cumps, E. ve Meeusen, R. (2005). Newspaper coverage of women's sports during the 2000 Sydney Olympic Games: Belgium, Denmark, France and Italy. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, *76*(2), 212-223. doi: 10.1080/02701367.2005.10599282

CEİD (2020). *Sporda toplumsal cinsiyet eşitliği haritalama raporu, haritalama ve izleme çalışması: 2018-2020 Güncellemesi*. https://ceidizler.ceid.org.tr/Sporda-Toplumsal-Cinsiyet-Esitligi-Haritalama-ve-izleme-calismasi-2017-2020-Guncellemesi--i109

Coakley J. (2017) Sociology of sport. K.O. Korgen (Ed.) *The cambridge handbook of sociology: Core areas in sociology and the development of the discipline*. içinde (ss. 355-364). Cambridge, UK: Cambridge University Press. doi: 10.1017/9781316418376.036

Crosson, S. (2023). Going vertical: examining the rise and impact of contemporary Russian sports cinema. *Frontiers in Sports and Active Living*, *5*, Article 1250961. doi: 10.3389/fspor.2023.1250961

De Melo, V. A. (2012). Sharing modern experiences: Sport (body)-(image) cinema. *Journal of the Philosophy of Sport*, *39*(2), 251-266. doi: 10.1080/00948705.2012.725893

Diken, B.ve Laustsen, C. B. (2008). *Filmlerle sosyoloji*. İstanbul: Metis.

Eitzen, D. S. (2005). Sport as microcosm of society. *Contemporary Society: An Anthology 7th* , içinde (ss. 1-3), Santa Clarita, CA, USA: Routledge,

Elmas, S. ve Akmeşe, Z. (2015). Spordaki toplumsal hareketliliğin toplumsal yaşamdaki görünümü: "Ya Ya Ya Şa Şa Şa" filmi. İ. Hacısoftaoğlu, F. Akcan, F. ve N. Bulgu (Ed.), *Oyunun ötesinde spor sosyolojisi çalışmaları* içinde (ss. 357-377). Ankara: Notabene.

Gülada, M. O. (2019). 1936 Berlin Olimpiyatları'nda spor yayıncılığının propaganda amaçlı kullanımı: Olympia filmi üzerine inceleme. *TRT Akademi*, *4*(8), 326-344.

Hacısoftaoğlu, İ., Akcan, F. ve Bulgu, N. (2015). *Oyunun ötesinde spor sosyolojisi çalışmaları*. Ankara: Notabene.

Hacısoftaoğlu, İ., Akcan. F. (2015). Giriş: Sporun sosyolojisi olur mu?. *Oyunun ötesinde- spor sosyolojisi çalışmaları* içinde. Ankara: Notabene.

Harranoğlu, S., ve Yengin, D. (2017). İnternet ortamındaki futbol takımı taraftarlarının futbolculara karşı nefret söylemi. *Electronic Journal of New Media, 6*(3), 229-240 doi: 10.17932/iau.ejnm.25480200.2022/ejnm_v6i3003

Huizinga, J. (2017). *Homo Ludens: Oyunun toplumsal işlevi üzerine bir deneme*. İstanbul: Metis.

Jones, R., Murrell, A. J., ve Jackson, J. (1999). Pretty versus powerful in the sports pages: Print media coverage of U.S. women's olympic gold medal winning teams. *Journal of Sport and Social Issues, 23*(2), 183-192. doi: 10.1177/0193723599232005

Kıran, E., ve Avcı, M. G. (2018). Sporla aşılan toplumsal sınırlar: Dangal filmi ve toplumsal cinsiyet. *Journal of International Scientific Researches, 3*(2), 985-994. doi: 10.21733/ibad.486908

Klose, A. (2020). Televizyon futbolu medya yapımı bir ürün gerçekliği nasıl değiştiriyor?. R. Horak, W. Reiter, T. Bora (Ed.), *Futbol ve kültürü takımlar, taraftarlar, endüstri, efsaneler* içinde (ss. 375-385). İstanbul: İletişim.

Koca, C. ve Bulgu, N. (2005). Spor ve toplumsal cinsiyet: Genel bir bakış. *Toplum ve Bilim, 103*, 163-184.

Lenskyj, H. J. (2013). Reflections on communication and sport. *Communication & Sport, 1*(1-2), 138-150. doi: 10.1177/2167479512467327

Loy, J. W., McPherson. B. D. ve Kenyon. G. S. (1978). *Sport and social systems: A guide to the analysis, problems, and literature*. Reading Mass.; London: Addison-Wesley.

Markula, P. (2009). *Olympic women and the media : international perspectives*. New York: Palgrave Macmillan.

Olca, G., ve Özdemir, İ. (2023). Sosyal medyada taraftar grupları: Söylemler ve temsiller. *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi, 4*(4), 230-241doi: 10.52835/19maysbd.1364495

Önk Yıldıran, Ü. (2011). Türk Sineması'nda türler üzerine bir inceleme (1970-1980). *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 6*(23), 3866-3877. doi: 10.19168/jyu.47526

Özgüç, A. (2012). *Ansiklopedik Türk filmleri sözlüğü*. İstanbul: Horizon International.

Pedersen, P. M. (2002). Examining equity in newspaper photographs: A content analysis of the print Media photographic coverage of interscholastic athletics. *International Review for the Sociology of Sport, 37*(4), 303-318. doi: 10.1177/1012690202037004895

Pfister, G. (2015). Avrupa perspektifinden toplumsal cinsiyet ve spora ilişkin gelişmeler ve mevcut sorunlara bakış. İ. Hacısoftaoğlu, F. Akcan ve N. Bulgu (Ed.), *Oyunun ötesinde spor sosyolojisi çalışmaları* içinde (ss. 159-189). Ankara: Notabene.

Şendur Atabek, G., Sönmez. S., ve Bilge. D. (2015). Değişen sinema anlayışları çerçevesinde Türk filmlerinde evlilik ve boşanma. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 41*, 299-312.

Şimşek A., Yıldırım, H. (2003). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

Tarakçıoğlu, S. (2019). Türkiye sinemasında spor. *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 62,* 464-478.

Wacquant, L. (2014). Simgesel iktidar ve grup oluşumu: Pierre Bourdieu'nün sınıfı yeniden çerçevelemesi üzerine. *Cogito: Yapı Kredi Yayınları-Üç Aylık Düşünce Dergisi*, *76*, 204-230.

Wacquant, L. (2015). İşleyen boksörler: profesyonel boksörler arasında bedensel sermaye ve bedensel emek. İ. Hacısoftaoğlu, F. Akcan ve N. Bulgu (Ed.), *Oyunun ötesinde spor sosyolojisi çalışmaları* içinde (ss. 119-159). Ankara: Notabene.

Wacquant, L. (2021). Toplumsal bir Prakseoloji için Bourdieu sosyolojisinin yapısı ve mantığı. P. Bourdieu, L. Wacquant, *Düşünümsel sosyolojiye davet* içinde (ss. 33-100). İstanbul: İletişim.

Wellard, I. (2009). *Sport, masculinities and the body*. Londra: Routledge.

Wensing, E. H., ve Bruce, T. (2003). Bending the rules. *International Review for the Sociology of Sport*, *38*(4), 387-396. doi: 10.1177/1012690203384001